

В. Я. Плаксієнко

ВАРТІСТЬ І СОБІВАРТІСТЬ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті розглянуто сутність категорій «вартість» та «собівартість», їх взаємозв'язок, проведено порівняння групування витрат за елементами та статтями калькуляції.

Ключові слова: виробництво, вартість, собівартість, витрати суспільства, витрати підприємства, індивідуальні витрати.

1. Вступ

Важливою характеристикою виробництва є його двоїстість. У кожний певний момент у процесі виробництва створюються блага (корисності), тобто має місце праця, здійснюються її витрати, і у такий спосіб відбувається формування вартості вироблюваних благ. З точки зору створення конкретних благ (корисностей) процес виробництва є продуктивною силою, яка сама себе створює. Коли він пов'язаний з формуванням вартості продукції, яка виявляє себе в обміні витратами праці, втіленими в різних благах з метою їх привласнення, цей процес виступає як розгортання певних економічних виробничих відносин (соціальних та організаційно-економічних).

2. Постановка проблеми

У процесі обміну (реалізації) виявляється, що витрати окремих виробників на відшкодування спожитих засобів виробництва та робочої сили не тотожні витратам суспільства. Тільки сукупні витрати суспільної праці на виробництво продукту набувають форми суспільно необхідних витрат, тобто виступають у формі вартості.

3. Аналіз основних досліджень та публікацій за даною проблемою

Категорія вартості являє собою базу для встановлення кількісних еквівалентів і пропорцій при реалізації сукупного суспільного продукту та розміщенні його виробництва. Витрати виробництва та собівартість — окремі об'єктивно існуючі економічні категорії, що співпадають за своїм значенням лише в умовах окремо взятих підприємств. Ні рівні ж суспільства вони виступають як повністю самостійні категорії зі своїм кількісним відображенням.

Такого погляду дотримується більшість вчених-економістів, серед яких: Б. Л. Брук, С. Г. Струмлінін, Н. П. Макаров, Л. І. Любошиць, І. М. Прокоф'єв, Л. М. Зальцман, Л. М. Кантор, В. А. Первушин та ін.

4. Результати досліджень

Процес виробництва завжди пов'язаний з використанням робочої сили та засобів виробництва, які втілюються в продукті. Останній характеризується корисністю (споживною вартістю) і трудомісткістю, тобто певною кількістю затраченої праці. Чим продуктивніша праця, тим нижча трудомісткість одиниці створеного продукту. Проте частина вартості продукту, що втілюється в собівартість засобів виробництва (уречевлена праця) існує ще до процесу виробництва. Вона лише переноситься на нього у вигляді вартості матеріальних витрат, а жива праця робітника створює чистий продукт — понад вартість матеріальних витрат. Оскільки, у процесі виробництва здійснюються витрати живої та уречевленої праці, слід розрізняти витрати суспільства і витрати підприємства. Сукупність матеріальних витрат уречевленої та живої праці, що показує вартість виробництва того чи іншого продукту для суспільства, становить витрати суспільства. Сукупність матеріальних витрат і витрат живої праці, що характеризує вартість виробництва для підприємства, є витрати підприємства. Витрати виробництва на підприємстві та витрати суспільства об'єктивно мають вартісну форму. Так, розрізняють загальні витрати виробництва і витрати, які належать до виробленої продукції. Витрати виробництва у грошовій формі на одиницю продукції — це її собівартість [2].

Вивчення економічної природи сукупних витрат виробництва визначило їх дві сторони, які характеризують обсяг продукту, виробленого за певний проміжок часу. Це категорії вартості та собівартості, спільним для яких є те, що обидві вони втілюють певні витрати. Причому, вартість характеризує рівень витрат суспільства, а собівартість — витрати окремих підприємств. З кількісного боку вартість і собівартість співвідносяться між собою як загальне і часткове, оскільки вартість утворюється з матеріальних витрат, необхідного і додаткового продукту, а собівартість — лише з перших двох елементів. Як і категорія «вартість», собівартість має кількісний та якісний аспекти. В якісному — вона відображає економічні

відносини між працівниками підприємства, різними підприємствами (трудовими колективами) з приводу формування частини витрат на виготовлення певних товарів. Категорія вартості являє собою базу для встановлення кількісних еквівалентів і пропорцій при реалізації сукупного суспільного продукту та розміщенні його виробництва. Саме вартісна форма оцінювання витрат є вирішальною в процесі визначення ефективності виробничої діяльності підприємства, адже вона відображається у вартості виготовленої продукції, виконаних робіт чи послуг. Вартісною формою витрат, в даному випадку, виступає собівартість. Проте не можна погодитися з твердженням окремих вчених, які зазначають, що собівартість — це лише частина вартості продукції, оскільки в ній не відображається частка витрат суспільної праці, що втілена у вартості додаткового продукту. З одного боку, такий підхід обґрунтовано тим, що прибуток, який одержує конкретне підприємство, являє собою додаткові витрати для суспільства. Але ж окреме підприємство, одержуючи прибуток, сплачує з нього різні податки та відрахування, які за чинного законодавства не включаються до собівартості. З іншого боку, частина витрат підприємства прямо не пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції, а зумовлена відносинами розподілу. Це відрахування на соціальне страхування і забезпечення до Пенсійного фонду, страхові платежі, плата відсотків за користування кредитами банків та ін. Ці витрати здійснюються саме за рахунок додаткового продукту, але їх включають до індивідуальних витрат виробництва конкретного підприємства. Індивідуальні витрати виробництва, у свою чергу, завжди виступають у значенні собівартості тому, що вони характеризують витрати коштів підприємства в грошовій формі, які відшкодовуються при реалізації виробленої продукції. Іншими словами, до складу індивідуальних витрат виробництва чи собівартості продукції теоретично правомірно включати, окрім використаних засобів виробництва, фактичні витрати на оплату праці та витрати непродуктивного характеру (тобто частину додаткового продукту). Виходячи з цього, вартість продукції — це об'єктивна економічна категорія, що характеризує витрати суспільства, а собівартість — це індивідуальні витрати конкретного підприємства на виробництво продукції. Крім того, рівень собівартості залежить не лише від фактичних витрат окремого виробника, а й від нормативних положень, що передбачають конкретний перелік витрат, які слід включати до собівартості продукції.

При плануванні і калькулюванні собівартості продукції, а також при плануванні, обліку і аналізі господарської діяльності, виявленні джерел зниження і прогнозуванні собівартості важливу роль відіграє класифікація витрат за елемента-

ми (економічним змістом) і статтями калькуляції (характером виникнення).

В основу групування витрат за елементами покладена роль окремих факторів у створенні продукції: самої праці, предметів та засобів праці:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація;
- інші витрати [1].

Виділення елемента «Відрахування на соціальні заходи» обґрунтоване тим, що саме вони є частиною додаткового продукту, яка вилучається у підприємства та направляється до фонду споживання суспільства. Елемент «Інші витрати» також містить значну частину додаткового продукту: страхові платежі, орендна плата (у випадку, коли вона більша за амортизаційні відрахування), відсотки за користування кредитами, експортне мито, обов'язкові відрахування до позабюджетних фондів, податки на землі сільськогосподарського призначення (у відповідності до розділу XIII Податкового кодексу України), із власників транспортних засобів та ін.

Крім елементів витрат проводиться класифікація витрат за статтями. Якщо під елементами витрат розуміють витрати, однорідні за своїм економічним змістом, то під статтями розуміють витрати, що включають один чи декілька елементів. Наприклад, в економічній практиці з метою більш повного і точного врахування усіх видів витрат на виробництво і збут продукції при складанні калькуляції може використовуватися більш детальна класифікація калькуляційних статей:

- витрати на сировину і матеріали (за мінусом зворотних відходів);
- придбані напівфабрикати та комплектуючі вироби;
- паливо-мастильні матеріали та енергія для технологічних цілей;
- витрати на заробітну плату основних працівників та відрахування з неї;
- витрати на підготовку та освоєння виробництва продукції;
- витрати на зношування інструментів та пристосувань цільового призначення;
- витрати на утримання й експлуатацію машин та устаткування;
- загальновиробничі витрати;
- загальногосподарські витрати;
- втрати внаслідок технологічно неминучого браку;
- інші виробничі витрати;
- позавиробничі (комерційні) витрати.

Тобто, основна відмінність статей калькуляції від аналогічних елементів витрати полягає в тому, що в першому випадку враховуються лише

витрати на конкретний виріб, а в другому — всі витрати підприємства, незалежно від того, де і на які потреби були здійснені.

У складі витрат слід виділяти елементи чи статті витрат, що дозволять встановлювати безпосередню участь кожного фактору (ресурсу) для подальшого розподілу доходів. Питома вага кожного елементу витрат визначає вплив на формування виробничих витрат і теоретично може претендувати на відповідну частку додаткового продукту.

Категорію собівартості пов'язують як із різними процесами суспільного відтворення, так і з обсягом виробництва продукції. Слід відрізнити виробничу собівартість, що включає лише витрати, пов'язані з процесом виробництва продукції, від повної (комерційної) собівартості, що включає виробничу собівартість та витрати по збуту продукції. Як правило, виробничу собівартість пов'язують з обсягом виробленої продукції, а комерційну — з обсягом її реалізації (рис. 1).

Повна собівартість реалізації готової продукції			
Повна собівартість готової продукції			Витрати, пов'язані з реалізацією продукції
Виробнича собівартість		Адміністративно-управлінські витрати	
Технологічна собівартість	Загально-виробничі витрати		
Прямі витрати			

Рис. 1. Класифікація видів собівартості в залежності від повноти включення витрат

Об'єктом розподілу в масштабах держави є загальний обсяг сукупного суспільного (внутрішнього) продукту, галузі — валовий продукт, підприємств — валова продукція. Одночасно з об'єктом розподілу вони є джерелом суспільного відтворення, в тому числі виробничого.

5. Висновки

Державна політика в сфері розподілу повинна вирішувати два завдання: забезпечити соціальний захист і добробут всіх соціальних груп населення та тісний взаємозв'язок життєвого рівня населення з ефективністю суспільного виробництва. В умовах розвитку ринкових відносин виконання цих завдань пов'язане з необхідністю широкого використання товарно-грошових відносин, розвитком різних форм власності (в т. ч. приватної) та методів господарювання. Це означає, що безпосередньому розподілу споживчих благ повинна передувати система законів та галузевих нормативних актів, що забезпечили б зростання доходів, як підприємств, так і працюючих, які є джерелом формування державного бюджету, суспільних фондів споживання та об'єктом розподілу.

Література

1. Бойчик І. М. Економіка підприємства [Текст] / І. М. Бойчик. — К. : Атіка, 2007. — 480 с.
2. Климко Г. Н. Основи економічної теорії: політекономічні аспекти [Текст] / Г. Н. Климко, В. П. Нестеренко, Л. О. Каніщенко. — К. : Вища школа, 1994. — 559 с.
3. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств в системі обліку та контролю [Текст] / В. А. Дерій. — Тернопіль : ТНЕУ, «Економічна думка», 2009. — 272 с.

СТОИМОСТЬ И СЕБЕСТОИМОСТЬ В РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

В. Я. Плаксиенко

В статье рассмотрены сущность категорий «стоимость» и «себестоимость», их связь, проведено сравнение группировки затрат по элементам и статьям калькуляции.

Ключевые слова: производство, стоимость, себестоимость, общественные затраты, затраты предприятия, индивидуальные затраты.

Валерий Яковлевич Плаксиенко, доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой бухгалтерского учета, Полтавская государственная аграрная академия

VALUE AND COST OF MARKET ECONOMY

V. Plaksienko

The article examines the essence of categories of «value» and «cost» of their relationship, a comparison group expenditures for items and items costing.

Key words: production, price, cost, cost to society, expenses, individual expenses.

Valery Plaksienko, doctor of economics, professor, Poltava state agrarian academy

Адреса для листування:

36002, м. Полтава
вул. Сковороди, 1/3
Полтавська Державна аграрна академія
Деканат факультету обліку та фінансів
Тел.: (0532) 50-24-79